

Ved at arbejde med kapitlets temaer kan følgende mål med fordel understøttes:

Politiske partier og ideologier

- Eleven kan identificere ideologisk indhold i politiske udsagn og beslutninger
- Eleven har viden om politiske ideologier og grundholdninger

Medier og politik

- Eleven kan diskutere aktørers brug af medier til at påvirke den politiske dagsorden og beslutninger

Socialisering

- Eleven har viden om socialisering og identitetsdannelse

Social differentiering

- Eleven har viden om social differentiering
- Eleven kan beskrive sociale uligheder i Danmark og i verden med begreber og data

Dansk

Ved at se på forskellige manifestationer af farlige forestillinger både med hensyn til form og indhold, kan der arbejdes med afsender-modtagerforhold og med budskabers udbredelse blandt forskellige målgrupper. Man kan arbejde med konspirationsteorier i skriftlig form, såsom smædeskriftet *Zions Viser Protokoller* fra ca. 1900 og herigennem belyse, hvordan gamle myter og fordomme om jøder formidles i en tekst, som stadig er aktuel qua sin fortsatte cirkulation i visse dele af verden. Der kan også ses på konspirationsteoriens påvirkning af og betydning for identitetsdannelse

og på propaganda fra ekstremistiske grupper i samfundet i dag.

Ved at arbejde med kapitlets temaer kan følgende mål med fordel understøttes:

Undersøgelse

- Eleven kan undersøge teksters flertydighed
- Eleven kan gennemføre en målrettet analyse af en tekst
- Eleven har viden om fortællerpålidelighed og betydningslag i teksten

Fortolkning

- Eleven kan fortolke egne og andres fremstillinger af identitet i tekster

Vurdering

- Eleven kan vurdere teksters udsagn og kvalitet

Perspektivering

- Eleven kan sætte teksten i relation til aktuelle problemstillinger

Dialog

- Eleven kan deltage aktivt, åbent og analytisk i dialog

It og kommunikation

- Eleven kan diskutere etiske spørgsmål vedrørende kommunikation på internettet

Sproglig bevidsthed

- Eleven kan iagttage udtryk for holdninger i sprog

KAPITEL 8

Fra forestillinger til folkedrab

De forestillinger, mennesker gør sig om hinanden i det daglige, skaber sjældent konflikt. Selv de forestillinger, som kan kaldes farlige – fx racisme, konspirationsteorier, og ekstremisme – leder sjældent til systematisk diskrimination, forfølgelse eller voldelige overgreb. Alligevel har vores forestillinger om andre et iboende negativt potentiale, som under visse omstændigheder kan udvikle sig i en meget alvorlig retning. Dette kapitel ser på folkedrab som den yderste konsekvens af intolerance. Intolerance leder ikke direkte til folkedrab, men folkedrab akkompagneres altid af stereotype og dehumaniserende forestillinger, hvor 'de andre' fremstilles som fundamentalt anderledes end 'os'. Derfor er det væsentligt at forstå skæringspunkterne mellem intolerance og folkedrab. Kapitlet undersøger således mekanismer og faktorer, som er kendetegnende for intolerance og folkedrab, og det diskuterer, hvordan man i undervisningen kan drage paralleller, men også tydeliggøre forskelle mellem de to fænomener. Det historiske nedslag i kapitlet er nazisternes folkedrab på jøder under 2. Verdenskrig og herunder de danske jøders skæbne under Holocaust.

Intolerance – folkedrab

I dette materiale forstås intolerance som vedholdende modstand, afsky eller afstandtagen til det, der skiller sig ud. Intolerance kan forstås som et paraplybegreb, der rummer fænomener og begreber (fx fjendebilleder eller hadefulde tale), der har som formål eller effekt at

DIIS OG UNDERVISNING OM FOLKEDRAB

Dette materiale trækker på forfatterens erfaring med undervisning om intolerance og folkedrab fra en række undervisnings- og oplysningsprojekter på DIIS, bl.a. i regi af Auschwitz-dag, Danmarks mindedag for Holocaust og andre folkedrab. En central del af DIIS' undervisningsindsats handler om de processer, der leder til, at visse grupper bliver udskilt fra samfundet og forsøgt udslettet. Webportalen www.folkedrab.dk er et omdrejningspunkt i undervisningsarbejdet og formidler forskningsbaseret viden om folkedrab til brug i undervisningen.

skabe splittelse mellem mennesker og fremstille nogle mennesker som mere værd end andre. Visse manifestationer af intolerance er strafbare – fx hadefulde tale, udbredelse af racistiske budskaber og forskelsbehandling.

Folkedrab er en internationalt anerkendt forbrydelse defineret i FN's Folkedrabskonvention som det bevidste forsøg på at udrydde en gruppe mennesker, fordi de tilhører en bestemt national, etnisk, religiøs eller racemæssig gruppe. Man kan sige, at folkedrab er det yderste punkt på en skala, for her er modviljen og ha-

det sat i system (ofte af en stat eller anden autoritet) med det særlige formål helt at fjerne en gruppe mennesker fra samfundet. Folkedrab er det mest ekstreme eksempel på intolerance, men mekanismerne bag er ikke nødvendigvis ekstreme. For folkedrab sker ikke fra den ene dag til den anden. Det er en proces over tid, der ofte starter med tanken om, at nogle mennesker er mindre værd end andre. Har man først stemplet en

Træudskæring med motiv fra folkedrabet i Rwanda i 1994 lavet af rwandisk kunstner. Opstillet på Murambi Genocide Memorial Centre, Rwanda.

gruppe som mindreværdig, er det nemmere at indføre eller acceptere forskelsbehandling. For så giver det mening, at gruppen har dårligere vilkår, ringere muligheder og færre rettigheder. Forskelsbehandlingen kan udvikle sig over tid og gradvist omfatte flere og flere dele af samfundslivet: fra adgang til uddannelse og jobmuligheder til politiske rettigheder og bevægelsesfrihed.

Umenneskeliggørelse

At udskille visse mennesker fra fællesskabet er en central del af folkedrabets mentalitet. 'De andre' defineres som fundamentalt anderledes og som en trussel mod samfundet som helhed. Denne kategorisering har ofte karakter af dehumanisering, hvilket betyder, at 'de andre' får afskrevet deres menneskelighed, og at medlemmerne ikke længere betragtes som mennesker. Ofte sammenlignes de med dyr. I Nazityskland blev jøderne fremstillet som rotter og kræftsvulster. Under folkedrabet i Rwanda betegnede hutuer tutsierne som kakerlakker, mens stalinister i Sovjetunionen fremstillede deres modstandere som insekter, smuds og skidt.

Når mennesker dehumaniseres, er det nemmere at fratage dem basale rettigheder, i yderste instans retten til liv: Det er lettere at dræbe en rotte end et menneske. Fremstillingen af visse grupper som skadedyr kan være et led i en proces, der søger at forklare og 'reparere' en krisesituation i et samfund. Folkedrabets uhyggelige logik er, at når en gruppe fremstilles som årsagen til alle problemer, bliver løsningen at udrydde denne gruppe.

Lær eleverne at skelne

Hvad enten man underviser om folkedrab eller om intolerance, kan man opleve, at eleverne simplificerer

fænomenerne og blander dem sammen. Eleverne kan sagtens inddrage eksempler som Irakkriegen, folkedrabet i Rwanda, og hvem der ikke er inviteret til næste fest, i én og samme diskussion om intolerance. For dem koges de forskellige scenarier ind til et spørgsmål om mennesker, der har det svært, er udenfor eller bliver uretfærdigt behandlet. Læreropgaven er at lære eleverne at skelne, men samtidig tydeliggøre, at der findes dynamikker på tværs af meget forskellige situationer.

Man kan diskutere Irak-Rwanda-sammenblandingen med eleverne ved at starte med forskellen mellem krig og folkedrab. Folkedrab er et bevidst forsøg på at udslutte en gruppe, krig er et væbnet opgør mellem to eller flere parter. Under en krig vil krigens parter forsøge at opnå en sejr, bl.a. ved at skade fjenden – derfor er

krig præget af omfattende vold og ødelæggelse. Der findes dog regler for krigsførelse (fx Genèvekonventionerne). Folkedrab er en forbrydelse mod menneskeheden og forbudt uanset hvad. Folkedrab foregår ofte i ly af en krig, men der begås langt fra folkedrab under alle krige. Herfra kan man anskueliggøre for eleverne, at folkedrab både er et meget ekstremt og meget sjældent udtryk for intolerance. Man kan snakke med eleverne om de mekanismer, som kendetegner udviklingen af et folkedrab og se dem i forhold til de ting, som foregår i deres nærhed. Er der ligheder, og hvordan er gradforskellene? Den slags diskussioner kan tydeliggøre for eleverne, at der er markant forskel mellem forskellige former for intolerance og overgreb på mennesker, men også at der findes gennemgående mekanismer såsom konstruktionen af 'os' og 'dem', fordomme, fjendebilleder og forskelsbehandling.

Mindehøjtidelighed i 2005 for folkedrabet på bosniske muslimer i Srebrenica i juli 1995. Op imod 8000 mænd og drenge blev dræbt af bosnisk-serbiske styrker under massakrerne i juli 1995. Mange blev smidt i massegrave og først identificeret mange år efter. Ved denne mindehøjtidelighed blev flere hundrede nyligt identificerede ofre begravet af deres pårørende.

FN'S FOLKEDRABSKONVENTION

I 1948 – dagen efter vedtagelsen af Verdenserklæringen om Menneskerettighederne – vedtog FN Konventionen om forebyggelse af og straf for folkedrab. Konventionen definerer forbrydelsen folkedrab som et bevidst forsøg på helt eller delvist at tilintetgøre en gruppe mennesker på grund af gruppens nationale eller etniske oprindelse, racemæssige baggrund eller religion. Folkedrabskonventionen er juridisk bindende for de lande, der har tiltrådt og ratificeret den. Det betyder fx, at FN har lov til at gribe ind i konflikter, der kan udvikle sig til eller formodes at være folkedrab, og at FN kan nedsætte domstole og anvende konventionen i retsforfølgelser.

Læs mere om folkedrabskonventionen på www.folkedrab.dk/omfolkedrab

GREGORY STANTON OG FOLKEDRABETS OTTE STADIER

Den amerikanske forsker Gregory H. Stanton beskriver folkedrab som en fremadskridende proces bestående af otte faser. At opdele folkedrab i stadier kan give en forståelse af de mekanismer, som gør et folkedrab muligt, og kan være et redskab til at identificere faresignaler og forebygge folkedrab. De otte stadier er:

1. Klassificering
2. Symbolisering
3. Dehumanisering
4. Organisering
5. Polarisering
6. Forberedelse
7. Udryddelse
8. Benægtelse

Læs mere på www.folkedrab.dk

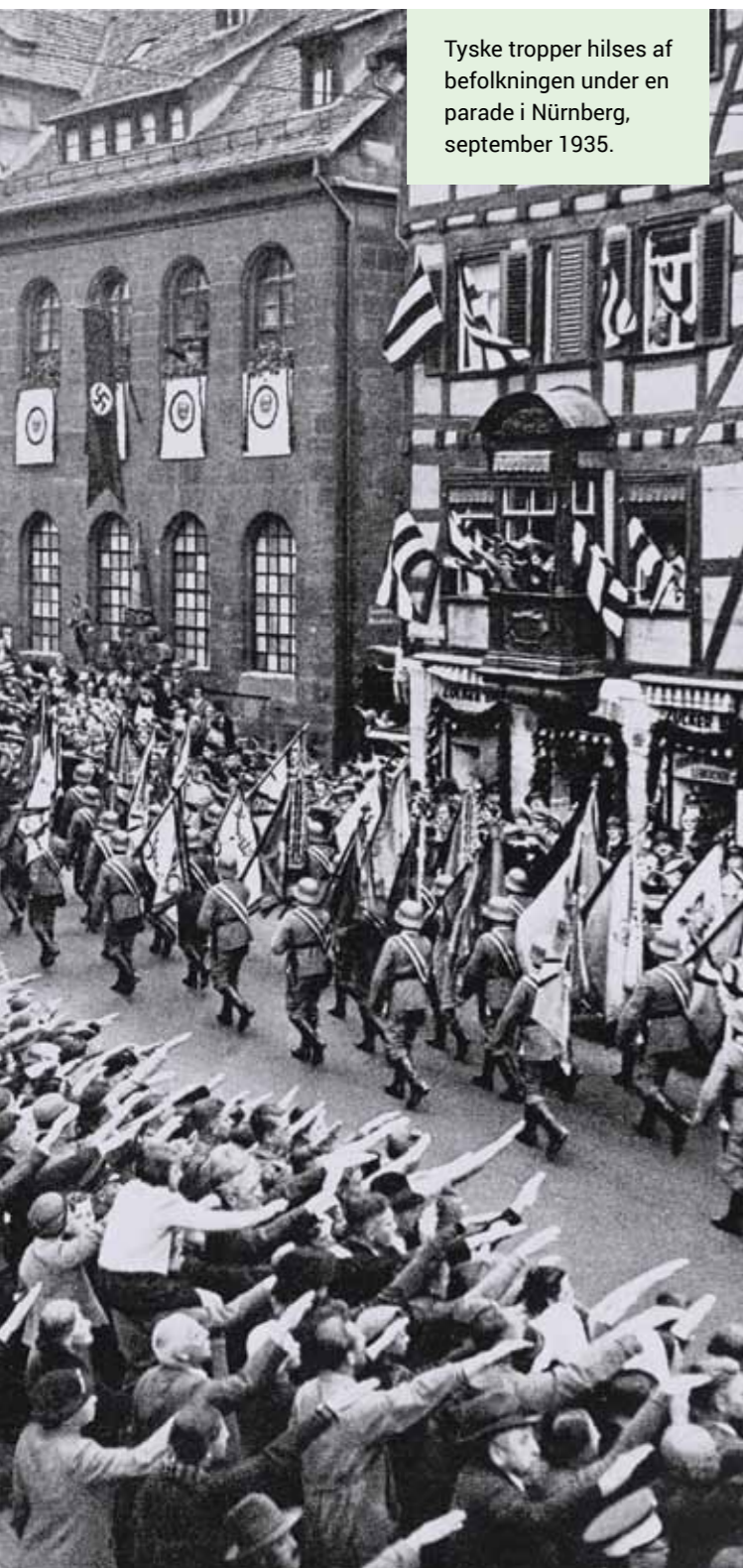
DIIS' UNDERVISNINGSSIDE FOLKEDRAB.DK

www.folkedrab.dk er en undervisningsportal om Holocaust og andre folkedrab, rettet mod elever fra ungdomsuddannelserne og den brede offentlighed. Siden kan også bruges af lærere i grundskolen som forberedelse eller i udvalgte dele til de ældste elever. Siden er produceret af DIIS' undervisningsenhed og opdateres løbende med artikler og andet materiale til brug i undervisningen.

Websiden indeholder bl.a.:

- Artikler og information om otte forskellige folkedrab

- Generel information om folkedrab, herunder folkedrabskonventionen, domstole, aktører under folkedrab m.v.
- Fokusartikler om særlige aspekter af folkedrab
- Nyhedsoversigt og RSS-feed med overblik over artikler om folkedrab i den danske presse
- Lærerforum med undervisningsforløb, lærervejledninger, guides til studieture, nyhedsbreve og information om lærerkurser
- Litteratur- og materialehenvisninger
- Kildemateriale

Tyske tropper hilses af befolkningen under en parade i Nürnberg, september 1935.

HOLOCAUST

Holocaust er et af de mest ekstreme udtryk for had mod en gruppe mennesker i historien. Nazisternes antisemitisme udviklede sig i 1930'erne til en statsorganiseret eksklusionsproces over for landets jøder, og under 2. Verdenskrig fik jødehadet en europæisk dimension med Hitlers planer om udryddelse af alle jøder i Europa. Udover et historisk rids af folkedrabets udvikling, ser dette afsnit på de danske jøders skæbne under Holocaust. Historien om de danske jøder er unik: Danmark var besat af Nazityskland under krigen, men langt størstedelen af landets jøder overlevede nazisternes jødeforfølgelser. Den danske historie, med sine mange nuancer, kan illustrere de forskellige faktorer, som er med til at afgøre liv eller død for mennesker på flugt fra forfølgelse.

Fratagelse af frihed – forfølgelse – fangenskab

Den systematiske, statslige diskrimination af jøder startede i Tyskland straks efter Hitlers magtovertagelse i 1933. Herefter fratog nazisterne gradvist jøderne deres borgerrettigheder, indskrænkede deres

HVAD ER HOLOCAUST?

I dette materiale bruges Holocaust som betegnelse for nazisternes udryddelse af de europæiske jøder samt den politik, der ledte til folkedrabet. I ly af 2. Verdenskrig gennemførte nazisterne en systematisk forfølgelse og tilintetgørelsespolitik mod Europas jøder. Omkring seks mio. jøder blev dræbt under krigen, hovedsageligt ved massenedskydninger eller i ghettoer, kz- og udryddelseslejre, hvor de blev dræbt i gaskamre eller døde af sult, sygdomme og hårdt arbejde.

frihed og lagde pres på dem for at udvandre. Forud for og sideløbende hermed var der stærke antisemitiske strømninger også i den bredere befolkning, der ledte til lokale udtryk for diskrimination. Efter 2. Verdenskrigs udbrud i 1939 tog forfølgelserne yderligere fart, og de bredte sig nu til de lande, som Tyskland var allieret med, og til de besatte områder. Også her blev jøder gradvist isoleret fra resten af befolkningen og til dels spærret inde i ghettoer. Ghettoerne var voldsomt overbefolkede, og sygdomme, mangel på mad og hårdt fysisk arbejde var hverdag. Tusinder døde i ghettoerne af sult, sygdomme og udmattelse.

Massedrab

Efter Operation Barbarossa i juni 1941 (Nazitysklands angreb på Sovjetunionen) fulgte en ny fase: massedrab på den jødiske befolkning i øst. Særlige tropper, de såkaldte Einsatzgrupper, dræbte med hjælp fra den tyske værnemagt, tysk politi og lokale medløbere omkring 700.000 sovjetiske jøder på mindre end seks måneder. Dermed var nazisternes såkaldte "endelige løsning på det jødiske spørgsmål" blevet til en stræben mod total, fysisk udryddelse af alle jøder. På Wannsee-konferencen i Berlin i januar 1942 diskuteredes en række detaljer i det, der nu nærmest havde form af en plan. En vigtig brik var det system af udryddelseslejre, som nazisterne allerede var i gang med at etablere. Fra vinteren 1941-42 eskalerede antallet af deportationer fra Tyskland og de tyskbesatte lande til ghettoer, kz- og udryddelseslejre i de østlige besættelsesområder. Jøder fra hele Europa blev deporteret, og størstedelen af dem blev myrdet: mænd, kvinder, børn, gamle, syge og raske. I alt blev omkring seks mio. jøder dræbt under Holocaust.

Læs mere om Holocaust på www.folkedrab.dk/holocaust

Medlem af en Einsatzgruppe skyder en ukrainsk jøde.

En transport med jøder er netop ankommet til kz- og udryddelseslejren Auschwitz-Birkenau. Jøder, der ankom til lejren, gennemgik en såkaldt selektionsproces, hvor de arbejdsduelige blev sorteret fra og optaget i lejren, mens resten blev sendt direkte i gaskammer.

FORFØLGELSE AF ROMAER OG HOMOSEKSUELLE

Nazisterne forfulgte andre grupper end jøder op til og under 2. Verdenskrig. Blandt andre blev romaer og homoseksuelle udsat for diskrimination, overgreb og massedrab. Under krigen blev omkring 500.000 romaer fra hele Europa dræbt.

Det anslås at 10-15.000 homoseksuelle blev sendt i koncentrationslejr. Her var dødeligheden for de homoseksuelle fanger omkring 60 %.

Læs om romaernes skæbne og om forfølgelsen af homoseksuelle på www.folkedrab.dk/holocaust under Fokusartikler.

LÆS MERE OM HOLOCAUST

- Bergen, Doris: *War and Genocide: A Concise History of the Holocaust*, Rowman & Littlefield Publishers, 2003
- Fritzsche, Peter: *Life and Death in the Third Reich*, Harvard University Press, 2009
- Longerich, Peter: *Holocaust: The Nazi Persecution and Murder of the Jews*, Oxford University Press, 2012
- Stone, Dan: *Histories of the Holocaust, The Historiography of the Holocaust*, Palgrave Macmillan, 2006

MATERIALE PÅ DANSK OM HOLOCAUST

www.folkedrab.dk/holocaust
www.holocaust-uddannelse.dk

- Bjerre, Jacob Halvas: *Holocaust*, Frydenlund, 2010
- Blum, Jacques og Bøggild, Eva: *Auschwitz – en introduktion*, Lindhardt og Ringhof, 2000
- Bruchfeld, Stephen & Levine, Paul. A.: *... I skal fortælle det... En bog om Holocaust i Europa 1933-1945*, DIIS, 2005
- Lammers, Karl Christian: *Vejen til Auschwitz*, Gyldendal Uddannelse, 2000
- Smith, Peter Langwithz: *Neuengamme – Koncentrationslejren 1938-1945*, Informations Forlag, 2012
- Smith, Peter Langwithz: *Auschwitz – en beskrivelse*, Gyldendal, 2004

I de hektiske oktoberdage efter besættelsesmagtens 'jødeaktion' søgte tusinder af jøder ud mod kysterne i håbet om at krydse Øresund. Mange endte i Gilleleje, hvor de ventede på mulighed for at blive sejlet til Sverige. En gruppe på over 100 mennesker gemte sig på dette kirkeloft i Gilleleje Kirke. Deres skjulested blev dog afsløret, og om aftenen den 6. oktober 1943 blev de arresteret af Gestapo og sidenhen deporteret til kz-lejren Theresienstadt.

DANMARK OG HOLOCAUST: SAMARBEJDSPOLITIK, 'JØDEAKTION' OG FLUGT

Da Danmark blev besat af Tyskland den 9. april 1940, valgte den danske regering at indgå en såkaldt samarbejdspolitik med besættelsesmagten. Samarbejdspolitikken betød, at regeringen måtte bøje sig for tyske krav og regler, men samtidig fik mulighed for at stille visse modkrav. Et af disse var, at der ikke blev indført antijødiske love og foranstaltninger i Danmark. Derfor blev de danske jøder fx ikke pålagt at bære den såkaldte jødestjerne på tøjet.

Da samarbejdspolitikken brød sammen i august 1943, var der ikke længere noget, der hindrede besættelsesmagten i at tage fat i 'det danske jødespørgsmål'. Fra tysk hold blev der planlagt en razzia mod jøderne, som skulle finde sted natten mellem den 1. og 2. oktober 1943. Planerne blev dog lækket, og det jødiske samfund blev advaret. I ugerne, der fulgte, lykkedes det omkring 7.000 jøder at flygte fra Danmark til Sverige med hjælp fra modstandsfolk, fiskere og andre helt almindelige borgere. Nogle gemte jøder i deres hjem, andre stillede sommerhuse og både til rådighed under flugten. Der var også folk, der tog jødiske børn til sig, mens forældrene flygtede over Øresund – og andre hjalp til med at organisere eller finansiere flugten. Omkring 500 danske jøder nåede aldrig til Sverige, men blev anholdt af besættelsesmagten og deporteret til koncentrationslejren Theresienstadt.

Danskerne i Theresienstadt

Omkring 500 danske jøder – mænd, kvinder, børn og gamle – blev deporteret af besættelsesmagten til kz-lejren Theresienstadt (Terezín) i det, der i dag er Tjekkiet. Her blev de holdt som fanger, stuvet sammen med titusindvis af andre europæiske jøder. I lejren var maden elendig, og der var aldrig nok af den. Sygdomme bredte sig hurtigt blandt de udmattede og udmagrede fanger. Alle over 14 år skulle arbejde – ofte hårdt fysisk arbejde.

To faktorer havde afgørende betydning for de danske fangers overlevelsesmuligheder i lejren: Fra 1944 begyndte de at modtage pakker med fødevarer og tøj fra Danmark. Den ekstra mad gjorde, at de kunne holde sulten fra døren og endda bytte sig til andre fornødenheder i lejren, fx tæpper eller tøj. Derudover beskyttede en aftale mellem Adolf Eichmann (lederen af Kontoret for Jødiske Anliggender i Berlin) og Werner

Propagandabillede af børn i Theresienstadt. Taget den 23. juni 1944, hvor en delegation af repræsentanter fra Internationalt Røde Kors og den danske centraladministration besøgte lejren.

Best (den rigsbefuldmægtigede i Danmark) de danske fanger mod videre deportation. Mens jøder fra alle andre europæiske lande blev sendt videre fra Theresienstadt, primært til kz- og udryddelseslejren Auschwitz, fik danskerne lov at blive i lejren. I foråret 1945 blev de Hvide Busser organiseret med det formål at hente skandinaviske fanger fra lejre i Europa hjem igen. I april blev de danske fanger hentet og kørt gennem et krigshærget Europa, op gennem Danmark (der stadig var besat) og til Sverige. Her opholdt de sig indtil befrielsen i maj 1945, hvorefter de kunne vende hjem til Danmark.

Af de danske fanger i Theresienstadt døde 51 voksne og to spædbørn, der var født i lejren.

Danske fanger befriet fra Theresienstadt på vej hjem med de Hvide Busser.

UNDERVISNING OM DANSKERNE I THERESIENSTADT

DIIS har produceret en dokumentarfilm om de danske jøder i Theresienstadt til brug i undervisningen. Filmen *THERESIENSTADT – danske børn i nazistisk fangenskab* følger seks jødiske børns skæbner under 2. Verdenskrig, hvor de deporteres med deres familier fra Danmark til kz-lejren Theresienstadt. Filmen kan gratis bestilles på DVD hos DIIS eller afspilles fra websiden www.theresienstadt.dk under Se filmen.

Filmen suppleres af et webbaseret undervisningsmateriale på www.theresienstadt.dk. Materialet består af historiske baggrundsartikler og en omfattende kildesamling med fotos, tegninger, officielle og personlige dokumenter, avisartikler, digte og vidneberetninger.

Der findes desuden en lærervejledning til grundskolen, som giver idéer og forslag til at arbejde med filmen og websiden i undervisningen. Se websiden under Lærerforum og Lærervejledninger.

Flugten til Sverige

Den 1. oktober 1943 indledte den tyske besættelsesmagt jagten på de danske jøder. Inden da var planerne om den forestående aktion blev lækket til det jødiske samfund, og langt de fleste jøder forsøgte at flygte fra Danmark til Sverige. Tusindvis af ikke-jødiske danskere blev direkte eller indirekte involveret i deres flugt. Hjælperne kom fra alle samfundslag, på tværs af politisk overbevisning og både med og uden erfaringer

I oktober 1943 hjalp tusindvis af danskere deres jødiske medborgere med at flygte fra nazisternes forfølgelser. Flugten foregik med båd over Øresund.

med illegalt arbejde. Særligt læger, sygeplejersker, chauffører og fiskere blev – qua deres erhverv – involveret i redningsaktioner. Mange jøder blev gemt på hospitaler og smuglet videre derfra til kysten, hvorfra de blev sejlet til Sverige.

At så mange jøder lykkedes med deres flugt skyldes en kombination af mange faktorer: Sveriges villighed til at modtage flygtningene, den korte afstand mellem Danmark og det neutrale Sverige, og de mange mennesker, som ville hjælpe. Den helt grundlæggende forudsætning var imidlertid, at de tyske myndigheder i Danmark var modvillige over for en aktion, som de vidste, ville vække den almene befolknings vrede. Tyskerne valgte derfor kun at afsætte meget begrænsede ressourcer til forfølgelsen i dagene og ugerne efter aktionen.

Familien Fischermann før krigen. Fra venstre moren Martha, Robert, Salle, Fanny, Adolf, faren Leopold og Rebekka. Under flugtforsøget til Sverige i oktober 1943 blev familien skilt fra hinanden. Moren blev arresteret og deporteret til Theresienstadt med Robert, Salle, Rebekka og den yngste søn Mogens (født efter billedet blev taget). Faren, Adolf og Fanny var med en robåd til Sverige, som forliste på vejen over Øresund. Adolf og faren druknede – kun Fanny overlevede.

Familien Fischermann efter krigen. Salle, Fanny, Mogens, Fannys datter, moren Martha og Robert.

Som ung mand var Salle Fischermann fange i kz-lejren Theresienstadt. Han blev deporteret fra Danmark med sin mor, to brødre og søster. Salle har i mange år fortalt sin historie på skoler i Danmark og Tyskland. bl.a. i forbindelse med Auschwitz-dag.

DANSKE JØDER PÅ FLUGT

I alt 7056 jøder flygtede fra Danmark til Sverige i oktober 1943. Heraf var:

- 1301 såkaldte 'halvjøder', der havde en jødisk far eller mor
- 1236 børn under 18 år

Dertil kom 686 ikke-jødiske ægtefæller

SE FILM OG LÆS ARTIKLER OM FLUGTEN TIL SVERIGE PÅ WWW.FOLKEDRAB.DK/OKTOBER43

- *Den danske samarbejdspolitik og jødeaktionen*
- *Flugten til Sverige*
- *Hjælpen til de danske jøder – hvorfor hjalp så mange, og hvad var risikoen?*
- *Danske jøder i svensk eksil*
- *Gemte jødiske børn i Danmark*

ANDET MATERIALE OM OKTOBER 1943

- Københavns Stadsarkiv har lavet en webside med fokus på autentiske oplevelser af flugten til Sverige i oktober 1943. Siden indeholder et interaktivt kort, som elever kan bruge til at gå på opdagelse i de dramatiske oktoberdage, samt lyd- og filmkilder: www.erindringer.dk/flugten43
- Menneskerettighedsorganisationen Humanity in Action har udarbejdet et webbaseret og tværfagligt undervisningsmateriale om oktober 1943. Siden indeholder en række centrale kilder og faglige indgange til emnet: www.oktober1943.dk
- Dansk Jødisk Museums permanente udstilling fortæller bl.a. historien om de danske jøders flugt til Sverige i 1943. Museet arrangerer særlige omvisninger for skoleklasser. Du kan læse om oktober 1943 på museets webside under temaet Mitzvah.

DANSKE VIDNER TIL HOLOCAUST

Der findes skriftlige såvel som filmede vidneberetninger om de danske jøders skæbne under Holocaust. Nogle fortæller om flugten og eksilet i Sverige, andre om deportation og fangenskab i kz-lejren Theresienstadt.

Vidnesbyrd på film

- DIIS har lavet filmen *THERESIENSTADT – danske børn i nazistisk fangenskab* med øjenvidneberetninger fra seks danske jøder, der blev deporteret til Theresienstadt. Se filmen på www.theresienstadt.dk
- DIIS har lavet filmen *Flugten til Sverige – beretninger fra oktober 1943*. Her fortæller seks danske jøder om deres forsøg på at flygte fra jødeforfølgelserne i oktober 1943. Se filmene på www.folkedrab.dk/oktober43
- Dokumentarfilmen *Jødernes flugt – vidnernes historie* (STV, 2013) af Carl Otto Dethlefsen og Jonatan Jerichow fortæller historien om flugten til Sverige gennem øjenvidneberetninger og arkivmateriale. Læs om filmen på www.stv.dk
- I dokumentarfilmen *De skjulte børn* (2013) af Søren Green Nielsen fortæller tre danske jøder om deres oplevelser af at leve skjult under 2. Verdenskrig, samt hvad der skete, da forældrene vendte tilbage fra eksilet i Sverige efter krigen.

Vidnesbyrd og personlige beretninger på skrift

- Blüdnikow, Bent: *Min fars flugt*. Berlingske Media Forlag, 2013
- Bornstein, Jytte: *Min rejse tilbage – Theresienstadt 1943-1945*, Frihedsmuseets Venners Forlag, 2013
- Eisenberg, Alex: *Theresienstadt elegi*, Klim, 1993
- Epelmann, Benzion: *Ghetto dagbog: fange i Theresienstadt*, Holkenfeldt 3, 2005
- Fischermann, Robert: *At forstå er ikke at tilgive – en dansk kz-overlevers livslange rejse*, Gyldendal, 2014
- Friediger, M.: *Theresienstadt*, J. Fr. Clausens Forlag, 1946
- Greve, Mads: *Man kan ikke engang græde. Danske jøder i Theresienstadt*, Ajour, 2008
- Levin, Elias: *Mine erindringer om mit ophold i Theresienstadt*, Dansk Center for Holocaust- og Folkedrabsstudier, 2001 (kan læses på www.theresienstadt.dk under Kilder og Vidnesbyrd på skrift)
- Melchior, Marcus: *Levet og oplevet*. Erindringer, H. Hirschsprungs Forlag, 1965
- Meyer, Corrie & Sven: *Theresienstadt – det iscenesatte bedrag*, Rhodos, 1991
- Oppenheim, Mélanie: *Menneskefælden*, Hans Reitzel, 1981
- Oppenheim, Ralph: *Det skulde saa være. Dagbog fra Theresienstadt*, H. Hirschsprungs Forlag, 1945
- Ritterband, Olly: *Ét ord er et skrig - Auschwitz 1944-45*, Aschehoug, 1998

Det lykkedes Bent Melchior at flygte til Sverige med sin familie i oktober 1943. Her fortæller han om flugten til en klasse i forbindelse med Auschwitz-dag – Danmarks mindededag for Holocaust og andre folkedrab.

ANVENDT LITTERATUR

- Bruchfeld, Stephen & Levine, Paul A.: *... I skal fortælle det... En bog om Holocaust i Europa 1933-1945*, DIIS, 2005
- Cowan, Paula & Maiteles, Henry (ed.): *Teaching Controversial Issues in the Classroom. Key Issues and Debates*, Continuum, 2012
- Fundamental Rights Agency: *Understanding the Holocaust through human rights education: FRA Handbook for teachers*, 2010
- Kirchhoff, Hans: *Holocaust i Danmark*, Syddansk Universitetsforlag, 2013
- Lammers, Karl Christian: *Vejen til Auschwitz. Det nazistiske Tysklands mord på Europas jøder*, Gyldendal Uddannelse, 2000
- Osler, Audrey & Starkey, Hugh: *Teachers and Human Rights Education*, Trentham Books, 2010

www.folkedrab.dk/holocaust

www.theresienstadt.dk

FÆLLES MÅL 2014 · KAPITEL 8

Kapitlet relaterer sig til færdigheds- og vidensmål efter 9. klasse:

Historie

Der kan arbejdes med, hvordan forestillinger og fordomme om 'de andre' har udviklet sig igennem historien og ført til udelukkelse og forfølgelse af visse grupper – og hvordan det i yderste instans kan ende med folkedrab. Her kan der arbejdes med Holocaust som et af de mest ekstreme udtryk i historien for had mod en gruppe mennesker. Nazisternes forsøg på at udrydde alle jøder i Europa startede med racistiske forestillinger om jøder som en underlegen race, der truede det tyske samfund, og udviklede sig til en systematisk og omfattende tilintetgørelsesproces. Man kan også sammenligne jødeforfølgelserne i Danmark med udviklingen i andre europæiske lande og perspektivere til hændelser og forløb under krigen, herunder de danske jøders flugt til Sverige i oktober 1943.

Ved at arbejde med kapitlets temaer kan følgende mål med fordel understøttes:

Kronologi, brud og kontinuitet

- Eleven har viden om begivenheders forudsætninger, forløb og følger
- Eleven kan forklare hvorfor historisk udvikling i perioder var præget af kontinuitet og i andre af brud

LITTERATUR OM JØDERNES FLUGT OG DEPORTATION

- Bak, Sofie Lene: *Da krigen var forbi. De danske jøders hjemkomst efter besættelsen*, Gyldendal 2012.
- Bak, Sofie Lene: *Ikke noget at tale om. Danske jøders krigsoplevelser 1943-1945*, Dansk Jødisk museum, 2010
- Kirchhoff, Hans: *Den gode tysker*, Gyldendal 2013
- Kirchhoff, Hans: *Holocaust i Danmark*, Syddansk Universitetsforlag, 2013
- Lidegaard, Bo: *Landsmænd*, Politikens Forlag, 2013
- Nilsson, Kirsten: *De gemte børn. Den ufortalte historie om de jødiske børn, der i 1943 blev efterladt af deres forældre*, Gyldendal, 2012
- Rünitz, Lone: *Diskret ophold. Jødiske flygtningebørn under Besættelsen. En indvandrerhistorie*, Syddansk Universitetsforlag, 2010

Nazitysklands flag vajer over Hotel D'Angleterre på Kongens Nytorv i København. Under besættelsen fungerede hotellet som et af nazisternes hovedkvarterer.

► Det lokale, regionale og globale

- Eleven kan forklare historiske forandrings påvirkning af samfund lokalt, regionalt og globalt

Historisk bevidsthed

- Eleven har viden om funktion af historie i fortid og nutid
- Eleven kan diskutere egen og andres historiske bevidsthed

Historiekanon

Der kan perspektiveres til følgende kanonpunkter:

- Augustoprøret og Jødeaktionen 1943
- FN's Verdenserklæring om Menneskerettigheder

Samfundsfag

Ved at behandle nazismen og dens konsekvenser, særligt Holocaust, kan der arbejdes med totalitære regimers syn på borgere og borgerrettigheder og på regimernes metoder til at udøve kontrol over deres borgere. Totalitære regimers indstilling til fx retsstat og rettigheder kan sammenholdes med demokratiske landes. Der kan ses på regionale og nationale forskelle, hvad angår nazisternes jødeforfølgelser, fx de danske jøders skæbne under Holocaust sammenlignet med andre europæiske lande.

Ved at arbejde med kapitlets temaer kan følgende mål med fordel understøttes:

Demokrati

- Eleven kan identificere demokratiformer og andre styreformere

Det politiske system, retsstat og rettigheder

- Eleven kan diskutere sammenhænge mellem demokrati og retsstat (fx rettigheder og pligter for borgere i Danmark, borgernes retssikkerhed i et demokrati og menneskerettigheder m.v.)

Politiske partier og ideologier

- Eleven kan identificere ideologisk indhold i politiske udsagn og beslutninger
- Eleven har viden om politiske ideologier og grundholdninger

Social differentiering

- Eleven har viden om social differentiering
- Eleven kan beskrive sociale uligheder i Danmark og i verden med begreber og data

KAPITEL 9

Forskel på folk

Mennesker er forskellige, men skal behandles lige. Det er en af grundstenene i det danske samfund og demokrati. Ligeværd og ligebehandling er ligeledes grundelementer i EU-samarbejdet, og det er kernen i FN's Verdenserklæring om Menneskerettighederne. Til trods for dette er der utallige eksempler på, at mennesker ikke behandles lige – i Danmark, Europa og resten af verden. Dette kapitel sætter fokus på forskelsbehandling og undersøger, hvordan minoriteter oplever diskrimination: LGBT-personer bliver forskelsbehandlet på grund af deres seksualitet, og romaer over hele Europa oplever at blive diskrimineret, fordi de er romaer.

DISKRIMINATION

Diskrimination er at gøre forskel på folk – på et urimeligt eller uretfærdigt grundlag. Usaglig forskelsbehandling betyder således, at en person, af grunde som ikke er saglige (dvs. nøgterne, objektive og relevante), bliver behandlet ringere end andre personer i en tilsvarende situation.

Diskrimination dækker over handlinger, der har til formål eller som virkning at udelukke eller begrænse menneskers samfundsdeltagelse på grund af deres alder, handicap, køn, race eller etnicitet, religion eller tro eller seksuelle orientering. Det er ikke altid let at afgøre, hvornår der er tale om legitim fravælgelse, og hvornår der er tale om diskrimination. En tommelfingerregel er, at fravælges man på grund af noget, man er – fx mørk

LOV OM FORBUD MOD FORSKELSBEHANDLING PÅ ARBEJDSMARKEDET M.V. (2005)

§1, stk. 2.

Der foreligger direkte forskelsbehandling, når en person på grund af race, hudfarve, religion eller tro, politisk anskuelse, seksuel orientering, alder, handicap eller national, social eller etnisk oprindelse behandles ringere, end en anden ville blive behandlet i en tilsvarende situation.

§1, stk. 3.

Der foreligger indirekte forskelsbehandling, hvis en tilsyneladende neutral bestemmelse, betingelse eller praksis vil stille personer af en bestemt race eller etnisk oprindelse ringere end andre personer, medmindre den pågældende bestemmelse, betingelse eller praksis er objektivt begrundet i et sagligt formål, og midlerne til at opfylde det er hensigtsmæssige og nødvendige.

i huden, homoseksuel eller muslim – så er der tale om diskrimination.

Diskrimination kan ske som en følge af vores forestillinger om andre mennesker. Et eksempel kan være, at